

פרק עשרים וארבעה

שמיטת תשמ"ז בכפר עציון¹

1. לקט מסמכים מעבודת בית הדין

א. מסמך הקמת ב"ד לעניני שביעית

אנו הח"מ התכנסנו להקים ב"ד משותף לעניני שביעית בכל הנוגע ליכול הארץ של שנת השמיטה תשמ"ז בגוש עציון. ביה"ד יפקח וידאג ליכול הארץ שימצא ברשותו וידאג לאספקת יבול הארץ לכל אלו הנמצאים באזור גוש עציון וביתר המקומות וכפי שיחליט בית הדין. ביה"ד יקבע גם את המלאכות המותרות והאסורות בכל הנוגע לקרקעות השייכות למשקי גוש עציון ולעוד מקומות כפי שיחליט ביה"ד. ביה"ד הנ"ל מוקם בהתאם להנחיית ביה"ד לעניני שביעית של רבנות רחובות ויעמוד בקשר הדוק עם ביה"ד הנ"ל בכל הנוגע ליכולי גוש עציון².

ועל זה באנו על החתום

ביום חמישי כ"ח אלול תשמ"ו.

זאב וייטמן	שלמה מוזס	שמואל דוד
רב קבוצת כפר עציון	רב קבוצת מגדל עוז	רב קבוצת ראש צורים

1. בחוברת "שמיטת תשמ"ז בכפר עציון" קובצו שלושת חלקי המאמר שהתפרסם בביטאון "המעין" בגליונות טבת, ניסן וחמוז תשמ"ח - מאמר בו תארתי את שמיטת תשמ"ז בכפר-עציון. חוברת זו שימשה בסיס לכתיבת ספר זה, וכנספה לספר מובאים מספר קטעים ומסמכים מהחוברת הנ"ל.

2. בשלב זה, היינו סבורים שהפרי כולו או, לפחות, חלקו הגדול ישווק באמצעות ועדת השמיטה שליד רבנות רחובות. לכן, אע"פ שעמדנו בקשר הדוק עם גורמים נוספים, היו, מטבע הדברים, הקשרים המעשיים עם ביה"ד וועדת השמיטה שקיוונו שיקלטו ויעסקו בשיווק של חלק ניכר מפירותינו.

3. הודעה כפר-עציון לבית דין לעניני שביעית גוש עציון³

כס"ד כ"ח אלול תשמ"ז

אנו החתומים מטה כנציגי קבוצת כפר עציון רוצים להודיע - עוד טרם כניסת שנת השבע - לביה"ד לעניני שביעית שהוקם ע"י רבני גוש עציון, שבמטעי כפר עציון תשמר שמיטה כהלכתה, ואנו מקבלים באהבה את אפקעתא דמלאכא ומפקיעים את בעלותנו המוחלטת מיבול אדמותינו ככל הנדרש עפ"י דין, ומקבלים על עצמנו לנהוג במטעים רק בשלוחי בית הדין ובהתאם להוראותיו המפורטות לגבי כל מלאכה ומלאכה.

כמו"כ, אנו משכירים לבית הדין, שקיבל על עצמו לטפל במטעינו - מטעי הדובדבן, ודגדגן, נקטרינות, אפרסק, תפוחי עץ ואגוז - את כל שטחי המטעים הנ"ל ומערכותיהם כדי שביה"ד יוכל לטפל במטעים בשנת השמיטה. ההשכרה מתיחסת למערכות ההשקיה, לזכותנו על מכסות המים, לבית האריזה, לבית הקירור, למחסני הכלים ולכל הנחוץ לביה"ד לשם טיפול במטעים הנ"ל לטובת הציבור.

כמו"כ, אנו מביעים את נכונותנו לשמש כשליחי ביה"ד לכל העבודות שיושטו עלינו מטעם ביה"ד ועפ"י החלטותיו ובהתאם להנחיותיו. אנו מקבלים על עצמנו לדאוג לעובדים המקצועיים והמנוסים לגבי כל מלאכה ומלאכה שביה"ד יזדקק לה ולגייס את כל העובדים האחרים שיהיו נחוצים לביה"ד לשם כך. אנו נגייס עובדים אלו מבין חברי המשק ומחוצה לו, ככל הנחוץ למילוי דרישות ביה"ד על הצד הטוב ביותר.

אנו נעריך את השכר המגיע לנו תמורת כל הנ"ל ונצרפו לרשימת הוצאותינו ופירוט שכרינו על עבודתינו בשליחות ביה"ד - פירוט שיוגש בעז"ה לאישור ביה"ד.

כשכירים ברור לנו שמחירי הפרי יקבעו ע"י ביה"ד באופן שיובטח לנו תשלום עבור הוצאותינו ושכרינו בלבד ללא כל רווח נוסף שהיינו יכולים לקבל ע"י מסחר בפירות. התאם להיצע ולביקוש.

תוקף כל השכירויות וההתחייבויות הנ"ל הוא עד תום עונת הקטיף והשיוק בתשמ"ז, היינו, עד ראשית שנת תשמ"ח.

בברכת שנה טובה

שמעון קרניאל - מרכז משק, ליפא פרידמן - מזכיר פנים

השווה לשטר הפקר שהוצע ע"י הרב קוק וצ"ל ב"החכצלח" תרע"ע (נדפס גם במשפטי ארץ שביעית בנספחים עמ' 97).

ג. תשובת בית הדין⁴

לכבוד

קיבוץ כפר-עציון

ביה"ד לענייני שביעית גוש עציון, נאות לקבל על עצמו את הטיפול במטעי כפר עציון בשנת השמיטה, לאחר שקיבל את הודעתכם על החלטתכם לשמור שמיטה כהלכתה ולהפקיע את בעלותכם ככל הנדרש ע"פ דין.

מגמת כתב זה, למנוחכם לשלוחי בית-דין לכל הטיפולים הנחוצים במטע ולפיקוח עז מצבו לצורך ביה"ד.

אנו מצפים שתודיעונו על כל המלאכות הנחוצות כדי שיהיו לביה"ד פירות שמיטה ראויים לחלוקה לציבור ותעריכו בפנינו את משמעות ההימנעות מעשיית כל מלאכה ומלאכה.

המינוי לגבי עבודת המטע תקף רק לגבי מלאכות שביה"ד יורה שמוותר לעשותן ויודיעכם על כך.

כמובן שבהוצאותיכם שיוגשו לביה"ד יש לכלול גם את האחזיות והפיקוח מטעם ביה"ד על כל הנחוץ למטע ואת היעוץ המקצועי שינתן לביה"ד בכל הקשור לעבודה המטע בשנה השביעית - שנת תשמ"ז.

בברכת התורה והארץ

בית הדין לענייני שביעית - גוש-עציון.

4. השווה לטטר הרשאת ביה"ד מתר"ע (נדפס ג'כ שם עמ' 248). רצינו מאד שהקמת בית-הדין ומינוי כפר-עציון לשלוחי בית-הדין יצוינו במעמד רשמי ומכובד ודאינו השיבות שהדברים יעשו "בעסק גדולי בין השאר, כדי להרגיש ולהבחיר, שטפולו של בית"ד במטעים אינו מתכוון להיות אקט רשמי וסמל בלבד, ושתהיה משמעות מעשית יומיומית לעובדה, שקבוצת כפר-עציון מפסיקה לטפל במטעיו כבעלים והופכת לשלוחת בית-הדין לצורך ביצוע העבודות הנחוצות והמותרות בלבד - עבודות שיאושרו ע"י ביה"ד, ושיעשו אך ורק, לאחר קבלת אישור ביה"ד והנחיותיו המדויקות. כיון שההכרעה התעכבה עד לרגע האחרון וחלק מהדברים נותרו "פתוחים" גם לאתר מכן, לא יצאה התכנית אל הפועל והדברים נעשו, יחסית, בצנעה. עם זאת, היה ברור, מכאן ואילך, שקבוצת כפר עציון לא מכרה או אדמותיה ומוטל עליה, כעת, להתמודד עם מצב חדש, ולא כל-כך מוכר, של ניהול מטע יהודי בשמיטה מטע המנוהל באופן שוטף ע"י בית-הדין ולא ע"י הגורמים המיועדים והמוסמכים לכך בשנים רגילות.

ד. מודעה מעל פירות בקדושת שביעית בחנויות

ב"ה ט' חשוון תשמ"ח

פירות גוש עציון מאוצר בית דין לפירות בקדושת שביעית

פירות גוש עציון שבהנות זו - תפוחי עץ מזן סטרקינג, גרנסמיט ויונתן,

הארזים בנספקים מסומנים או במגשים מסומנים (גודל 7.5 בלבד) -

משווקים מאוצר בית דין לפירות בקדושת שביעית.

לכן, יש להקפיד שלא לפגוע בקדושת הפירות ע"י זריקתם לזבל, נתינתם לבעלי חיים וכדו' (כאשר הם ראויים עדיין לאכילת אדם).

התשלום שנגבה עבור הפירות מיועד לכיסוי הוצאות בית הדין ושלוחיו בטיפול בפירות ובחלוקתם לציבור.

אסור לגבות תשלום מעבר למאושר ע"י בית הדין.

גובה התשלום המקסימלי שנקבע ע"י ביה"ד הוא:

זן:			גודל:
גרנסמיט:	יונתן:	סטרקינג:	
3 ש"ח	2.5 ש"ח	3.5 ש"ח	6.5
3.8 ש"ח	2.8 ש"ח	4.5 ש"ח	7
3.8 ש"ח	2.8 ש"ח	4 ש"ח	7.5

מחירים אלו בתוקף בתנאי שאין הם גבוהים ממחירי פירות מקבילים שאינם באים מאוצר בית דין.

הרב זאב וייטמן

בית הדין לעניני שביעית - גוש עציון

ה. נוסח מדבקה על כל סלסלה של פירות שביעית

"והיתה שבת הארץ לכם לאכלה" - פירות אלו נאספו לאוצר בית דין ממסעי כפר עציון גוש עציון, שלא נמכרו לנוכרי, והינם כשרים למהדרין. אין בפירות חשש נעבד ונושמר והכל נעשה תחת השגחתו של בית הדין ובשליחותו.

הפירות קדושים בקדושת שביעית ויש להשתמש בהם לאכילה בדרך שימוש הרגיל, ואסור להפסידם. החשלום ניקבע ע"י בית הדין לכיסוי הוצאותיו בטיפול בפירות ובחלוקתם.

הרב זאב וייטמן - כפר עציון

בס"ד

הקיבוץ הדתי כפר עציון
אוצר בית הדין
לפירות בקדושת שביעית

פירות מובחרים

זן ׀רובדבנים

גודל

מס יצרן 3 - 225600

אין חשש איסורי טבל שביעית וערלה

ו. הנחיות בית הדין בבית האריזה לפירות שביעית

א. אנשים שיגיעו למטע לקטוף פירות שמיטה, יופנו לבית האריזה המשמש כאוצר בית הדין. יש להכין פינה ובה מגשים מוכנים לחלוקה - פרי סוג 1 ופרי סוג 2. המעוניינים בפירות יוכלו לקבל מגש פרי, ואין להתיר לברור ולהעביר ממגש למגש. לכל אריזה יגבו דמי הוצאות לפי קביעת ביה"ד⁵.

ב. אין לשווק פרי מעבר לכמות צריכה ביתית ללא אישור ביה"ד והנחיותיו. יש להזהר שלא לנהוג בפירות כבעלים ובכל הכרעה בקשר לשיווק הפרי ולגביית ההוצאות יש להתיעץ עם ביה"ד.

ג. אין להוציא פרי מבית האריזה (אפילו לא לבתי החברים ולקרובים), מבלי להדביק על המגש מדבקה ובה ההנחיות לשמירת קדושת שביעית, ומבלי להחתים תאריך למניעת שימוש חוזר במגש.

ד. בשנת שמיטה הפירות הפקר ולכן אין צורך להפריש תרומות ומעשרות. לעומת זאת, יש להיזהר בקדושת הפירות ואסור להפסידם.

5. נלענ"ד שהנחיות בסגנון זה שומרות מצד אחד על הפקר הפירות, ומצד שני מכטיחות את אפשרותו של ביה"ד לגבות את הוצאותיו. אם יוכרע שביה"ד מנוע מלגבות הוצאות ממני שקוטף בעצמו, או שהוא מנוע מלהגבילו ומלכונו לפירות שקטיפתם, באופן פרטי, לא תגרום נוק לביה"ד, יתכן שנעמוד בפני בעיה, שלפחות, בפירות מזונים מסוימים יקשה מאוד לביה"ד לעמוד בהתחייבויותיו ולשלם את חובותיו.

2. קריאת גדולי ישראל להעדפת פירות מאוצר בית דין

שמחנו לשמוע כי נתרבו החקלאים גיבורי כח, אשר קבלו על עצמם לשמור שביעית כהלכתה. והם עומדים בכל הנסיונות והקשיים של גיבורי כח שומרי שביעית. ובסייעתא דשמיא הרבה שטחים של מטעי פירות הצטרפו ל"אוצר בית דין" תחת רבנים ח"ח שליט"א, שהקפידו שלא יעשו במטעים אלו איזו מלאכה אסורה חו"ש, והמתעסקים יטלו יק שכר הוצאות.

באנו בשורות אלו לקרוא לוועדות השמיטה בכל עיר ועיר, לסייע לאוצרות הבי"ד המנוהלים כהלכה, על ידי לקיחת תוצרת חקלאית מהם וחלוקתה כדין.

ולאחינו בני ישראל נקרא ליקח בשמחה תוצרת המחולקת ע"י אוצר בית דין, שבאה ממטעים שומרי שביעית ולאוכלה בקדושת שביעית (כפירות אלו הקדושים בקדושת שביעית אליבא דכו"ע, אף יקיימו מצוות אכילת פירות שביעית לדעת התשב"ץ בזהר הרקיע והמגילת אסתר) בכך יסייעו בידי בית הדין לשלם ההוצאות לשלוחיו, שעבדו על פי הראות הבי"ד, ולחזק שומרי שביעית כהלכה.

ובשכר שמירת שביעית כהלכתה נזכה במהרה לגאולה שלימה.

יוסף שלו' אלישיב שלמה זלמן אויערבאך

הריני מצרף עצמי לחזק שומרי שביעית אמיתיים, שלא נהגו בהתרים מדומים ונעשו בברי כח כארז"ל, ומצווה לחזקם ולעודדם, ע"ז בעה"ח - מצפה לרחמי ה'.

ש. נסים קרליץ שמואל הלוי ווזנר

בקריאה דומה יצאו גם הרבנים הראשיים לישראל במסגרת מודעה שפורסמה ע"י עדת השמיטה שלידי הרבנות הראשית לישראל:

"לכתחילה יש להשתדל לקנות ירקות ופירות מאוצר בית דין של אדמות יהודיים ששטמו קרקעותיהם ולסייע בידי גיבורי כח עושי דברו ובכדי להרבות שמירת שביעית וגם זיום מצוות אכילת פירות שביעית".

3. תחנות החלוקה לפירות שביעית בתשמי"ז

תחנות החלוקה בירושלים הוקמו ע"י המכון לחקר החקלאות ע"פ התורה ובית-המדרש וגבוהה להלכה בהתישבות, כדי לזכות את הצרכנים שומרי השמיטה בפירות שביעית ומשקים בהם נשמרה שמיטה ללא מכירת הקרקעות לגוי וללא הפקעת קדושתן. זאת, זיון שוערות הכשרות בירושלים עסקו רק בתוצרת ערבית שאליבא ד"הבית יוסף" ולפי ונהג ירושלים, אין בה קדושת שביעית.

בירושלים פעלו שתיים עשרה תחנות חלוקה קבועות בשכונות, והן הופעלו ע"י אברכיב ונשותיהם, שהעמידו את ביתם ואת עצמם לצורך חלוקת הפירות, ובמסירות רבה סייעו לכך, שכמות נכבדה ביותר (מאות טון) של פירות וירקות הגיעו לידי מאות רבות של משפחות, ששמחו לקבל פירות בקדושת פירות שביעית, להקפיד על קדושתן ובכך לסייע לשמירת השמיטה. תחנות אלו קלטו פירות מגמזו, מבוא חרוון, בית יתיר, ורד יריתו. גבעת אלה, נוב, עופרה, מגדל עוז, כפר-עציון ועוד.

אין ספק שיש בכך פריצת דרך חשובה ביותר בדרך לשמירת שמיטה כהלכתה, וכמובן שיש בכך תיקון גדול וחשוב, שצבור שומרי התורה בארץ נזקק פחות לתוצרת ערבית בשמיטה ותמורתה זוכה בפירות שביעית. על כך יש לברך ולקלס את כל העושיני והמעשים למפעל חשוב זה, ובכך הביאו להצלחתו.

היו גם תחנות חלוקה בערים אחרות, שאף הן קלטו מהתוצרת הנ"ל, אך המרכז הגדול היה בירושלים, כיוון שבמקומות אחרים היו, בדרכי, גם ועדות שמיטה שטפלו בפירור שביעית והפירות שווקו בחנויות שמיטה.

בכל אופן, אליה וקוץ בה. למרות שתחנות החלוקה היוו אפיק מהודר לחלוקת תוצרת שביעית, היה בהן גם חסרון, לעומת ועדות השמיטה שחלקו את תוצרתן באמצעות חנויות שעמדו תחת השגחתן ופקוחן. החסרון היה בפגיעה מסוימת (לעתים, פגיעה קשה), שהגיעו בפרנסתם של בעלי חנויות פירות וירקות, המוצאים את מחיתם במשך כל השנים בדאגה לאספקה סדירה של פירות וירקות לציבור; ואף בשנת השמיטה הם עושים זאת לגבי פירות וירקות שאינם מגיעים לתחנות החלוקה. אחזקת חנות כרוכה בהוצאות ניכרות (מיסים, חשמל, אחזקת מבנה, רכישת ציוד, משכורות לעובדים, השגחת כשרות פחת וכו') ואין לבעלי החנויות כל אפשרות ל"התחרות" בתחנות החלוקה, במיוחד, אנו ביה"ד המחלק את הפרי גובה פחות מהמחיר שבעל החנות נדרש לשלם עבור הפרי שהוזקקו בסיטונאות.

אם ניתן היה לקבוע כללים שבעזרתם יהיה אפשר - גם בירושלים - לנצל את אותן חנויות לחלוקת התוצרת מאוצר בית דין (במתכונת הנהוגה ע"י ועדות שמיטה בערני אחרות) - היתה הבעיה נפתרת (גם לו היו מתנים עם בעלי החנויות להסתפק בפער תיוון מינימלי, היתה הפגיעה בחנות קטנה יותר מאשר במצב הנוכחי). אם הדבר בלתי-אפשרי יש לפחות, לתאם עם בעלי החנויות את מועדי חלוקת הפרי וכמותו, כדי למנוע מהו הפסד נוסף, שיגרם להם אם יביאו לחנותם פירות שלא יקנו.

4. ערעורים על הזראות בית הדין וחשובות בצידם

עם תחילת עונת חלוקת התפוחים, פנתה לביה"ד, בין שאר הפונים האחרים, גם ועדות השמיטה של אגודת ישראל בירושלים, בבקשה לבדוק אפשרות קליטת תוצרת שביעית מאתנו וחלוקתה בחנויותיה. במקביל, פנתה הוועדה הנ"ל לביה"ד של אגודת ישראל ובקשה את הכרעתו, האם ניתן להכניס את הפירות הנ"ל לחנויותיה בירושלים, ולשווק, הפעם הראשונה, במקום פירות נכרים, פירות שביעית הקדושים בקדושת שביעית. לפו

דיונו בסוגיה זו, פנה ביה"ד הנ"ל לרב דב לנדאו שליט"א וביקש ממנו, שיסייר במטעינו, ויחווה את דעתו באשר לכשרות הפירות. לאחר סיורו ובדיקתו במטעינו, נכתב ע"י הרב דב לנדאו מכתב, המופנה לביה"ד של אגו"י, ובו הוא מערער על חלק מהנחיות ביה"ד.

אני רואה חשיבות להביא מכתב זה בשלמותו ולהשיב על הבקורת הכלולה בו, שהיא למעשה, הבקורת הרצינית הכמעט יחידה, שעמה נדרשנו להתמודד במהלך השמיטה. המכתב מתיחס לשמונה מלאכות ואת תשובותי אשלב בסיום כל סעיף המסתיים בערעור על הוראותינו והנחיותינו.⁶

ב"ה, מוצש"ק אור לכ"ח מנ"א ה'תשמ"ז, שנת השמיטה.

אל מע"כ חברי הבד"צ של אגודת ישראל שליט"א.

ביום ג' כ"ג מנ"א בקרתי בכפר עציון יחד עם הרה"ח ר' שמעון צ'ישינסקי והרה"ח ר' מאיר פישמן שיחי.

בשיחה שקיימתי עם רבה של הקיבוץ, הרב וייטמן וכן עם חקלאי המקום האחרים על מטעי התפוחים והאפרסקים נוכחנו לדעת שלא הסתמכו על היתר המכירה והשתדלו לקיים את מצוות השמיטה כפי יכולתם. אולם יש מלאכות שנעשו אם ע"פ הוראת חכם שלא ידע⁷, או הוראות חכמים שהיו להם חישובים שונים להתיר, או שלא העלו בדעתם שהדבר מהווה בעיה לעניין שביעית.

ואפרט להלן את מה שנעשה בפרדסים כפי שפירטו באזני החקלאים.

1. ריסוסים נגד מזיקים.
2. דישון
3. קצירת ענפים ע"י גיזום הנוף.
4. הורדת הסורים (חזירים).
5. הדליה.
6. הפריה ע"י כוורות דבורים.
7. ריסוס נגד נשירת הפרי.
8. ריסוס שמן חורפי להתעוררות העץ.

ונבאר מה הם המלאכות המותרות והאסורות מהנ"ל.

1. ריסוסים נגד מזיקים

נגד כנימות - רוביגן, סמבולט. נגד רקבון - אליסן. נגד קימחון בתפוחים אופיד ביילטון. נגד סס הנמר - סופרציד. נגד עקרית - וולקן. נגד סלסול עלים - דלן, מרפן. נגד

6. רוב התשובות נתקבלו ע"י הכותב ובסופו של דבר נותרה רק בעית כוורות הדבורים שנדונה בהרחבה לעיל. מלבד התשובות גם כל ההערות וההדגשות הינן שלי (1.1).

7. הכותב לא היה מודע. כנראה, לעקרון היסודי עליו היה מושגת בית הדין, להשתדל מאוד שהכרעותינו בתחום המלאכות תהיינה מוסכמות על דעת פוסקים גדולים ומוכרים.

טריפס - תיונקס. נגד מונליה - ספרון, אוקטב. נגד קמחון באפרסק - טילט. נגד זבוב הפירות - רוגור, דיוויפן. נגד חילדון - מנפגן, כמו"כ השתמשו בדורסן.

ריסוסים אלו חיוניים לפירות ותומרים אלו אינם מועילים ומשביחים את האילן ופריו וע"כ מותר לרססם כשביעית⁸.

ריסוסים נגד עשבים רעים נעשו בראונד-אפ, וידיוול, סימזין, אלבא סופר, דו-קטלון.

ריסוסים אלו נעשו נגד עשבים וצמחי בר שונים המזיקים לעצים נזק רב, אם ע"י שמתחרים הם על המים, או שמהווים מקום לדגירת מזיקים שונים. וכשגדלים הם מתחרים על אור ושמש ומפריעים לקטיפה ע"כ גם כאן פשוט הדבר שמותר לרסס, אף שעדיף לרסס כפי שהורינו בפרדסי אוצר ב"י של האתרוגים.

2. דישון

ההשקיה והדישון נעשו בפרדסים אלו כבכל שאר השנים. באמון הנקתי. אשלגן, חנקן, אוצון וסקוסטרין (דישון כידוע בכלל הנאמר. מזבלין עד ר"ה. פ"ב מ"ב). דישונים אלו נעשו בהשקיה דרך דוד דישון, דבר שאולי מקיל, משום שנעשה בכח שני. ולדבריהם הסתמכו על הסוברים, שכל שהוא בדרך ההשקיה שהותרה בשביעית, מותרת.

מ"מ אין דעת הכל שזה בדבר זה, וחושב אני שהיה להם לבדוק במעבדה את הזמנים הדרושים לדישון.

ת ש ו ב ה (ו. ו.)

א. בענין הדישון, הסיבה העיקרית להקל היא כיוון שהמטע נטוע בקרקע סלעית, כמעט ללא אדמה, כך שהדישון איננו תוספת למזון הטבעי שהעץ מקבל מהאדמה, אלא הוא מהווה תחליף למזון ההכרחי לקיום העץ, ובמקרה זה, נחיצותו היא כמו נחיצות ההשקיה בשדה בית השלחין. וראה גם את דברי ה"נימוקי יוסף", שהובאו בהמשך מכתבו של הרב לנדאו (סעיף 8), שגם אותם ניתן לצרף להקל.

8. הצפורים הינן מהמזיקים הרציניים לגודגון ולדובדבן. שיטת הטיפול המקובלת היא ע"י ריסוס, אלא שריסוס הנעשה בסמוך לקטיפה, עלול לפגוע בבריאות הציבור, ועל כן היפשו פתרונות אחרים - החל מהצבת תותחי אויר הרועמים בקול רעש גדול האמור להבהיל ולהבריח את הצפורים וכלה ברשתות מיוחדות המיועדות ללכוד את הצפורים הבאות להזיק לפירות. מבחינה הלכתית, אף שהדבר נראה כעדיף על פני ריסוס, שהרי פעולות אלו אינן מהפעולות המוגדרות כמלאכות חקלאיות האסורות בשמיטה, נתלבטתי האם יש בפעילות זו (של התותחים, בעיקר) איסור משום הכתוב "ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול". ולמעשה, בהמה שהלכה לאכול תחת תאנה אסור לגרשה משום שמור (וראה ירושלמי פאה ו, א שמשמע ששביעית היא הפקר גם לבהמה. אך ראה מבוא להלכות שביעית לרב א. שלנגר פרק ג' הערות 32-33 בעמ' 33-34, בענין שיטת התוספות בנושא זה. וראה שם שמבין את מסקנת החזו"א, שאם כבר אוכלת אסור להחזירה, אך יכול לשמור מראש שבהמה לא תכנס). למעשה נראה, שאם מותר לביה"ד לתבוע השתתפות בהוצאות מכל מי שבא ליקח מהפירות שטופלו על ידו והוא אף נמנע מליתן פירות למי שלא סר למרותו בענין זה (וראה בפרק י"א), הרי שק"ו שלא יגרע כוחו של האדם מכוחה של הבהמה, ובוודאי אין איסור למנוע מהן מלאכול כאשר באכילתן זו הן מונעות את הפירות מאכילת אדם, ומונעות מביה"ד את האפשרות לגבות את הוצאותיו בטיפול בפירות (כמובן, שאם הן מקלקלות גם את העצים מותר לגרשם, וראה "שביעית להלכה ולמעשה" - הרב ש. רייכנברג, עמ' 66 ס"ג).

נעשו בדיקות מעבדה (בדיקות עלים) והדישון נעשה בהתאם להנחיות שרות שדה.

איני יודע מי סובר שכל דישון שהוא בדרך השקיה מותר ולכן ברור שלא על כך הסתמכנו. מה שנאמר הוא, שבענין השקיה, יש הסבורים שבבית השלחין שהותרה בו השקיה, אין צורך להקפיד על צמצום ההשקיה למינימום ההכרחי לקיום האילנות ופירותיהם, ועל כך סמכנו בהוראותינו, שמותר להשקות כבשאר שנים (מלבד השקית "גיפוח" - למלוי הפרי ולהגדלת מימדיו - שאותה אסרנו)⁹.

נכון הוא, שמבחינה הלכתית, לאחר שהדישון הותר בגלל מה שנאמר לעיל (סעיף א), ראינו עדיפות בכך, שהדישון ניתן דרך מערכת ההשקיה ולא בידיים, ולמעשה, הוא חלק מתהליך ההשקיה המותרת.

3. קצירת גוף האילן בתפוח (המשך - ד. ל.)

במס' ע"ז דף ג' ע"ב א"י מתליעין ומזהמין בשביעית ואין מתליעין ומזהמין במועד. כאן כאן אין מגזמין. בתוספתא פ"א ה"י א"י מגזמין עד ר"ה.

רש"י במס' ע"ז פ"י שגזום הוא שקוטע את הגוף כדי שיוציא נופת הרבה סביבות וגזום. הרמב"ם אף שלא הזכיר איסור הגזום בפני עצמה מ"מ פסק בפ"א ה"ה ולא קטום אותן.

ולדברי הפאת השולחן בית ישראל ס"ק י"א כלל הרמב"ם בזה הא דאין מגזמין. מביורו שעשיתי עולה שגזום זה הם עשו בהתיעצות עם מדרין הקלאי וכמה רבנים שבקרו במקום, אף שלדעתי הדברים צריכים עיון.

תשובה (ז. ו.)

ראה לעיל בפרק ה' סעיף 6, שגזום זה היה מינימום ה"עזרה ראשונה", שהיתה נחוצה למטע, בהתאם למצבו ע"פ הערכות המומחים. ור' שם שבמקרה כזה אין חשש איסור גזום במכונה. דברי רש"י שהובאו, שמגמת הגזום האסור היא כדי שיוציא נופת הרבה וביבות הגזום, מהווים סיוע להתיר את הגזום, שנעשה בעיקרו, במגמה הפוכה, דהיינו, די להקל את העומס מעל האילן.

4. הורדת סורים (המשך - ד. ל.)

הורדת הסורים נעשית כדי שלא יקלקלו את האילן.

כל מגמתה של השקיית הניפות, בדרך כלל, היא לאברויי פירא ולכן אין מקום להתירה. לגבי יתר ההשקיות, ממילא, בגלל חסכון במים והקצבות מצומצמות, משקים רק לפי מה שנחוץ לעץ כדי שהוא ופירותיו לא יפגעו. את הקולא בענין השקיה שמענו בשם הר"ן קרליץ שליט"א, שעל-פי הנחיותיו והוראותיו טופלו כרמי היין שהיו במסגרת אוצר בית דין.

לא הוכח שאם לא יורידו אותם ייגרם נזק לעץ. א"כ ע"י הורדתם משביחים את האיל
ולא גרע מניכוש או זירוד וכיו"ב דברים המשביחים את האילן.

ת ש ו ב ה (ז. ו.)

הסורים ("חזירים") מחלישים מאוד את העץ ומתחרים עמו על המים. כמו"כ, יש חשש
גדול להעברת מחלות ומוזיקים מהסורים לעץ (קמחון וכו'). ממילא, אין בכך כל השבחו
לאילן, אלא מניעת נזק ושרי, וכפי שמותר לרסס עשביה, וכפי שכתב הרב ד. לנדא
בעצמו לעיל בסעיף 1.¹⁰

5. כיפוף והדליה (המשך - ד. ל.)

כיפוף והדליית עצי התפוח כפי שהצטייר בעיני נעשו לשלש מטרות :

- א. כיפוף הענף כלפי מטה שיתן פירותיו במקום נמוך ויהיה נח לקטפם.
 - ב. כיוון הענף כדי שיחדור יותר אור ושמש לבין ענפיו התחתונים.
 - ג. ע"י כיפוף הענף נגרם גירוי במקום הכיפוף ומתפרצים שם ענפים רבים חדשים.
- מטרות אלו מביאים אותנו לשלש בעיות.

א - 5

לענין מטרותם הראשונה תניא בתוספתא שביעית פ"א ה"ז: "ומכוונין את הנטיעות עו
ר"ה". ובירושלמי פ"ב ה"ב א' מכוונין, מצדדין, מכוונין לה מצדדין.

המהר"א פולד"א פי' כדרך שעושין לשדות להיות מסויימין במיצר שלהן ואין זה מועיל
בגוף השדה כלום.

הרש"ס פי' מכוונין לה כשהנטיעה עקומה, מיישרין אותה. קושרים לה בחבלים עץ ענ
אצלה ישר עד שעולה השרף בו ישר ונשארת כן.

עוד שם בירושלמי, חבריא אמרי עושין לה דוקרין, רבי יוסה אומר תולה לה אבן.

מהר"א פולד"א פי' דיקרין כמו דקר נעוץ, נועצים עצים משופים סביבות השדו
לשימור. תולה לה אבן כי היכא דליכחיש חילי. אילן שהוא שמן ומתוך כך פירותיו נושרים
תולין לה אבן להכחישו.

הרש"ס פי' עושין לה דוקרן היינו כעין קנים הדוקרנים דתוחבין קורה בארץ שהיא
חדודה כמין דוקרן וקושרין הענף בו כדי שיתעקם ותעשה נוף לצל והיינו גמי תולה לו
אבן דר"י אמר חדא ומר אמר חדא.

בפאת השולחן פ"א ה"ה כתב ואין מכוונין לקוץ הקוצין היוצאים מהאילן שלא יזי
הפירות ואין סומכין בדוקרן מן הצד.

10. ראה מדרך שמיטה לחקלאי, הוצאת מכון התורה והארץ פרק ד ס"ח עמ' 32 ("חזירים" = סורים) וראו
שביעית להלכה ולמעשה - הרב ש. ריכנברג נספח מעשי (עמ' 83).

במס' מו"ק דף ג' אי אין מפסגין באילן (המדובר הוא בשביעית עצמה). ופירש"י ז"ל
זומכין באילן שהוא רענן יותר מדאי.

מכל הנ"ל נראה שאין לכיין אילן או ענפים באילן כדי שיגדלו לכיוון מסויים. וכבר
פירסמתי הדברים למגדלי האתרוגים.

ת ש ו ב ה (ז. ו.)

א. הכיפוף שנעשה, היה אך ורק במגמה להציל חלק מהענפים מחיתוך שרירותי ע"י
המכונה, ולהקטין את מספר הענפים שיחתכו ע"י המכונה.

ב. גם אילו היחה המגמה להקל על הקטיף, לענ"ד, לא היה מקום לאסור זאת, וכל
המובאות שהובאו אינן ענין לכאן, אלא למקרים בהם הכיפוף נועד להסית את הצימוח
לכיוון מסויים, כמו שנעשה, בשנים הראשונות של האילן, כאשר מעוניינים לעצב את
צורת העץ באופן הנוח והיעיל ביותר. הכיפוף במגמה להקל על הקטיף בעץ מבוגר
איננו מתימר לעצב את העץ ולקבוע את צורתו וכיוון צמוחו, אלא רק להנמיך את
גובה הענפים ולהקל על הקוטפים. כיוון שכך, מודגש בתוספתא שהאיסור מתיחס
לנטיעות, שהן אילנות צעירים, וכן מדגיש הרש"ס "ונשאר כן" וכן הם דברי הרש"ס
שהובאו על "תולין לה אבן".

ד. גם לגבי עיצוב האילן, אף שזו בודאי מלאכה אסורה, הרי שאם מדובר באילנות
צעירים שוויתור על העיצוב יהיה כרוך בנוק לטווח ארוך, מצינו שהפוסקים התיירו
זאת כיוון דהווי למניעת נזק ניכר¹¹, במיוחד, אם נפרש, שהירושלמי דן בגפנים, ואילו
בשאר אילנות קיל טפי.

5 - ב - החדרת האור (המשך - ד. ל.)

בספר שביחת השבת, מלאכת זורע סעיף י' כתב, אע"פ שלהרבה דיני תורה, מבריה
ארי שהוא סילוק ההיזק לא חשוב מעשה, אך לעניין שבת ושביעית מצאנו שגם מבריה
ארי חשוב כעושה גוף הפעולה, וא"י בירושלמי פ"ז דשבת, כל דבר שהוא להבחיל את
הפרי (להשביחו ולגדלו) חייב משום זורע, ע"כ מי שיש לו עציץ הזרוע בחלון אסור לפתוח
או לנעול החלון או לפרוס סדין, אם יש בזה תועלת לצמחים להגן מן הקור, או להסיר
המסך כדי שתזרח עליהם השמש, או שירדו עליהם גשמים.

בשו"ת מחזה אברהם (להגרא"מ שטיינברג) סי' נ"ב נשאל בעניין זה, והביא דברי
הירושלמי הנ"ל וכן עוד צדדים להחמיר, אולם הוא הביא כבר גם צדדים להתיר. בין
הדברים ר"ל שמותר בפתיחת החלון או הגג כדי שיזרחו קרני השמש על הזרעים, משום
שהוא רק מסיר מונע ואינו עושה שום פעולה בזרעים, וי"ל בזה דלא חשיב מעשה ואין בו

11. ראה לקט הלכות שביעית לחקלאים פ"ח סעיף 16 עמ' 32. וראה בחוברת הדרכה של המכון לחקר
החקלאות ע"פ התורה, שלעתים התיירו גם גיזום לצורך העיצוב (עמ' 28) וכן גם במדריך שמיטה
לחקלאי בפ"ג בחלק "גן הנוי" סעיף 7 ב' (עמ' 95) ובחלק "ללא היתר מכירה" פ"ד סעיף ו' (עמ' 31).

חיוב מדאורייתא. והביא סייעתא לדבריו מתשו' חת"ס יו"ד רי"ד, שאם אדם מסיר הברזא אינו מקרי הוי ע"י אדם דאינו רק מסיר המונע והמים נמשכין מאליהן. וה"ו בפתיהת הגג אינו רק מסיר המחיצה והשמש מאירה מאליה. וסיים דמ"מ אין להקל והיינו עכ"פ יש לאסור מדרבנן, אבל לענין חיוב דאורייתא יש לומר שפיר דהוי רק גרמא דשרי מדאורייתא כדאי בשבת ק"כ. ע"ע בשו"ת הר צבי סי' קל"ג. בספר יסודי ישורון מערכת ל"ט מלאכות מלאכת זורע בסוף. ובשמירת שבת כהלכתה פרק כ"ו סעיף ט' ובהערות שם.

ההסבר לאיסור הוא פשוט, שהרי ידוע שעלי האילן בדרך כלל הם בצבע ירוק. הצבע הידוק קרוי כלורופיל, חומר זה הוא הקולט את האור, האור מפעיל את הכלורופיל שבעלה ע"כ נוצרים חומרים שונים ופעולת הצמח בכלל, ביניהם מחזור דו תחמוצת הפחמן, החנקן וכו' וכו'. כשאין לצמח מספיק אור או שמש בכלל כדי תצרוכתו, הכלורופיל נהרס, ואז כמובן העץ לא מתפקד כדבעי.

ת ש ו ב ה (ז. ו.)

א. כאמור לעיל, מטרת הכיפוף היתה להציל חלק מהענפים מחיתוך ולא ע"מ להחדיר אור, אך גם אילו היתה המגמה להחדיר אור הווי כנטילת עלה מן האשכול שמתיר ר"ש לעשותה בשביעית (פ"ב מ"ב) וכירושלמי שם מבואר דהווי כמציל מן הדליקה ושרי, ואם באמת הוי לאוקמי אילנא ולמניעת פסידא מנ"ל לאסור זאת, אפילו בנוטל עלה ממש, וק"ו כשרק מכופפו?¹²

ב. בזני הגרניסמיט בהם נעשה הכיפוף היתה מגמת החיתוך (שלמענו כופפו) למנוע נזק מהפירות, נזק שנגרם בין השאר מחשיפת יתר לקרני השמש, הגורמות למכות שמש, לכן, בודאי, שבמקרה זה לא היה הכיפוף במגמה לחשוף את הענפים והפירות לקרני השמש.

5 - ג - (המשך - ד. ל.)

גרוי לגדל ענפים אף שאין זה מלאכת זמירה ממש, אבל מאחר ונעשה לגידול והשבחח העץ, נקרא הוא אברוי אילנא ואסור לעשותו בשביעית.

תשובה (ז. ו.)

12. ראה כרם ציון - הלכות שביעית - פ"ד סעיף ז' (עמ' כ"א), וראה ס' השמיטה לרב טיקוצ'ינסקי (שלמעשה, מחמיר מאוד בהגדרת זמירה וגיוס אסורים) פ"ד סוף חלק א' ובהערה 5 שם (במה"ב עמ' כ"ד) ואף הגר"מ אליהו שליט"א - הראשון לציון - שלמעשה, מורה להחמיר בענין גיוס, ולדעתו אין להסיר ענפים בשמיטה אם אינם מסכנים את העץ, הורה לנו שמותר לתלוש ענפים ירוקים המפריעים לאור השמש לחדור למרכז העץ. וכן גם הורה, למעשה, הגר"נ קרליץ שליט"א לשלוחי ביה"ד שטפל בכרמי היין, והתיר להם לגזום ענפים ירוקים בגפנים (!) כשנתערר חשש לזקק לעץ ולפירותיו. (אך ראה גם פירוש הראשונים במד"ק ג. לאיסור פרוק בשביעית שכירושלמי מפורש שהכוונה לפרוק עלים והמאירי והתוספות ראש, למשל, פירשו שמדובר בעלים שמכסים את הפירות ואין חמה שולטת בהם כדי צורך בישולם, ור' בפידוש הירושלמי מהדורת פליקס שפירש שנטילת העלה מן האשכול בשביעית הותרה כדי למנוע את רקבון הפירות).

כאמור לעיל, מטרת הכיפוף לא היתה בשום אופן לצורך גרוי העץ להצמחת ענפים חדשים. להיפך, אם הכיפוף הביא להצמחה כזו הוי דבר שאינו מתכוון ואינו נחא ליה. ור' במג"א סי' ש"ד סק"ה שהביא דעת התה"ד שאינו מתכוון מותר באיסור דרבנן אפילו בפסיק רישא, ואם כן כאן, אף אם הכיפוף הביא לגרוי ולהצמחה הוי אינו מתכוון באיסור דרבנן שיש מתירים אף בפסיק רישא וק"ו כאן כאשר לא ברור דהווי פסיק רישא, ובכל מקרה, אם כן, הווי פסיק רישא דלא נחא ליה דשרי.¹³

חלק מכל המטרות שנמנו כמטרות הכיפוף אולי נכון לגבי ההדליה שנעשתה בתפוח מזן סטרקינג, אך הדליה זו נעשתה בשנה השישית(!), והכיפופים שנעשו בשביעית, נעשו רק בזן הגרניסמיט ורק לשם המטרה זלעיל.

6. הפריה ע"י כוורות דבורים (המשך - ד. ל.)

בהלכות שביעית שבהוצאת מכון הרב פרנק מובא שבכל פרח של פירות וירקות יש לו אי זרע (זכר) או ביציות - צלקות (מעין נקבות) והדבורה מבחינה יפה ביניהם. והדבורים עבירים ברגליהם אבקה מתאי הזרע אל הביציות כדי להפרותן ובכך משתבח היבול ותרבה. הפריה זו של הדבורה מביאה תועלת עצומה, ביחוד בירקות וכו' ומגדילה יבולם - 80% ואף משבחת אותם. באבוקדו מגדילה בערך ב - 50% בפרי הדר הגידול יותר זך. ומשלמים המגדלים סכום גדול כי רבה תועלתם. ולפי"ז, כשבעל פרדס מזמין כוורת שביעית והם משביחים מאד את האילן ומגדילים את התפוקה כאמור, הרי יש כאן אברויי אילני שזה אסור בשביעית. ואם אסרו לחתוך יבלות מן האילן או לפזר אבק זמנים או לסוך את הפגים או לנקב אותם או להדביק זבל וכו' כמבואר בר"מ פ"א ה"ה אסורים מדרבנן משום שמשביחים את האילן, לכאורה, בני"ד הרי משתבח לאין שיעור ד' האילן, ומתרבים הגידולים ואסור בשביעית, עכ"ד.

וחשבתי לומר שזו כוונת הירושלמי בפ"ד ה"ד הורי רבי אימי לרדות עמו (עם העכו"ם), ינו כשרודה הכוורת מתפשטין בע"כ הדבורים ומקפצין מאילן לאילן והדבר מועיל לעץ. ויקא עם העכו"ם מותר.¹⁴

תשובה (ז.ו.)

ספק גדול אם אפשר לבנות על דברי הירושלמי איסור מחודש כגון זה. מהעובדה שדברי ר' אמי הללו מובאים על המשנה בע"ז (ד, י) העוסקת באפיית פת, סביר, שמדובר ברדיית הפת ולא ברדיית כוורות וכפי שפרשו ה"פני משה" ו"פאת השולחן" (כת, כד). ואם באת להוכיח מהבאת הדברים בירושלמי שביעית הרי שאף כאן ההקשר הוא לחרישה עם הנכרים, שעליה דנה כל הסוגיה שם, ולפי זה יש לפרש, לרדות במובן לחרוש, שהרי זו משמעות השרש ר.ד.ה. בארמית וכפי שפירשו הגר"א והרב אליהו

וראה יביע אומר חלק ד, או"ח סימן לג.

וכן כתב לאחרונה גם הרב י. אריאל שליט"א במשנת השמיטה ה"א (עמ' 174).

פולדא על אתר, וממילא אינו ענין לכוורות כלל וכלל. ואף שהרמב"ם פירש לענין כוורות, ר' ברש"ס שאינו גורס כך ברמב"ם וכדבריו מצינו גם בכתב"י רומי ובמהר" קורקוס, ואף אם נקבל את הגירסה שבפנינו, הרי שמתוך ההקשר מוכת, כפירוש כ המפרשים שהבעיה נוגעת לעבודה במחובר לקרקע ולא לדבורים.

ב. גם לו נאמר שיש בהכנסת כוורות מלאכה האסורה בשביעית, הרי שאם המנעו מפעולה זו תביא לנזק ניכר ביותר ביבול, אין מקום לאסור זאת, וכפי שנוהגים לגבי כ מלאכה דרבנן שאיסורה ברור יותר. ק"ו, בשבנידון דידן, הרי זו גרמא גמורה, שא הוא עושה מעשה בידיים ואין הוא יכול לשלוט ולכוון את הדבורים שיפרו דווקא במקום שנחוץ לו.¹⁵

7. ריסוס נגד נשירה (המשך - ד. ל.)

תניא בתוספתא ובירושלמי פ"ד ה"ד סוקרין את האילן בסיקרא וטוענין אותו באבני ואין חושש לא משום שביעית ולא משום דרכי האמורי. ובמס' שבת ס"ז ע"א וחולין ע ע"ב א"י בשלמא טוענו באבנים כי היכי דליכחוש חילי אלא סוקרו בסיקרא מאי רפוא קעביד. כי היכא דליחזי אינשי ולבעי רחמי כדתניא וטמא טמא יקרא - צריך להודיע צעו לרבים. וכבר יבקשו עליו רחמים. וכ"פ הרמב"ם בפ"א מהלכות שמו"י ה"ז.

מדברי רש"י משמע, שמטרת פעולה זו הוא כדי שלא ינשרו הפירות מהאילן. ע בשו"ת משנת יוסף ח"ב סי' כ"ב כ"ג. כאן מאחר ולדברי המגדלים מטרת פעולתם הי משום שהפירות ינשרו ולא יהיו ראויים לאכילה נראה הדבר בפ טו ת להיתר.

8. ריסוס שמן חורפי להתעוררות העץ

ריסוס בשמן זה גורם להתעוררות העץ מתרדמתו החורפית. כדי שגיב יותר פרי. כשנענין בדברי הירושלמי הנ"ל נראה שאמרו שם אין תולין תובין בתאנה כיצד הו עושה מיייתי ייחור מתאנה שטר ותולה בה ואמר לה הדא עבדת ואת לית את עבדת. וי כן תנא אילן שהוא מנבל פירותיו וכו' ומשני תמן דלא יתן פירותיו והכא דעבוד לכתחילתו ופי' בפ"מ שם שאני התם דאינו עושה אלא דלא יתן ממנו פירותיו כלומר שלא ינש ממנו, בכה"ג מותר בשביעית דלא הוי אלא לנטורי פידי בעלמא. ברם הכא דיעביד בתחיי שהוא גורם שיתחזק האילן ויעשה פירות בתחילה, וכל אברויי אילנא אסור בשביעית.

יש שרצו לומר שריסוס זה אפשר שמותר הוא. מאחר והנמוק"י במס' מר"ק אומר שו אלו המלאכות, ויבול קרסום וכו' מלאכות חשובות הם דסגי ליה פעם אחת בשנה דומ דוריעה וזמירה אבל השקאה דצריכה תדיר לא מקרי עבודה חשובה ולפיכך שריא.

15. עיין בחזו"א כז, א, שהאדם מתחייב על מעשה הבהמה רק כששולט על מעשיה וכבושה תחת ידו. בס' הדיון במכתב זה נשאר דווקא בעיה זו במחלוקת. וראה על כך בהרחבה לעיל בפרק ז.

אולם ריסוס בשמן חורפי אינה חדיר ופעם או פעמיים בשנה תיעשה ואינה דומה להשקיה, ולכאורה למלאכה חשובה תיחשב. ועוד, שאין הדבר ברור שכן ההלכה. ובשם יפר מקדש דוד סי' נ"ט ראיתי שדעתו בדעת הרמב"ם שכל שדרך לעשותו תמיד אסור ודרבנן (לא ראיתי דבריו בפנים בספר).

ת ש ו ב ה (ו. ו.)

ריסוס בשמן חורפי כלל לא נעשה השנה כך שהדיון בענין מיותר.

לגופו של ענין, עיקר מגמתו של הריסוס בשמן חורפי איננה כדי שיניב יותר פרי, אלא כדי להביא ל התעוררות אחידה של העץ. בכל אופן, נראה, שריסוס זה איננו הכרחי לעץ ולפירותיו וממילא אין מקום להתירו בשביעית, אך ר' במדריך שמיטה לחקלאי (פ"ד סעיף י), שלעיתים, יש מקום להתיר ריסוס זה בשביעית.

המשך (ד. ל.)

לאור כל הנזכר לעיל רואים אנו שיש דברים שלא היו צריכים לעשותם, לכה"פ כתחילה.

אין אני קובע שיש לאסור פירות אלו משום נעבד. כי הדברים צ"ע. ויש להעריך את זמתו ופועלו של הרב וייטמן. מי"מ חושב אני שמכאן ועד להכנסת פירות אלו בחנויות ובחסות בית הדין ייתכן שהדרך רחוקה והדבר נתון לשיקול דעתכם.

בכבוד רב, דב לנדאו

כאמור, התשובות להשגות שבמכתב זה, התקבלו, ברובן, על דעת הכותב והניחו את עתו. הנושא הבעייתי שנותר שנוי במחלוקת היה הכנסת הכוורות למטע בשביעית.

"סוף סוף מאי הוזה עלה?" ומה הכריע בית הדין של אגו"י? ההחלטה היתה שלא ליקח פירות אוצר בית הדין. הנימוק הרשמי להחלטה זו, כפי שנמסר לי, היה, שאין באפשרותו של ביה"ד וועדת השמיטה הפועלת מטעמו, לפקח על שמירת קדושת הפירות ועל איסור מסחר, אם הפרי יגיע לחנויותיהם¹⁶, כך שהענין ירד מעל הפרק.

5. סיכונים וסיכויים בזריעה מוקדמת

בזריעה מוקדמת קיים סיכון מסויים. מידתו איננה ברורה, ויש המרבים בו ויש ממעיטים בו. המגדלים שזרעו בזריעה מוקדמת בשמיטות קודמות (יסודות, שעלבים, וממיות ואחרים) מעידים שברוב המקרים נתקבלו יכולים כמעט מלאים והרווחיות גידולי החורף לא נפגעה. לעומתם, יש בעלי נסיון חקלאי שמדברים על סדר גודל של

כיום אני מסופק אם נימוק זה בלבד הביא להחלטה זו, כיוון שכעבור מספר חודשים חזרה ועדת השמיטה הנ"ל ופנתה אלינו בבקשה לקלוט תפוחים מאוצר ביה"ד. זאת לאחר שהסוחר, שסיפק להם יבול ערבי הפקיע מחירם, ובצר להם, פנו אלינו כדי לקבל תוצרת זולה יותר לחנויותיהם. בשיחתי עמם הבנתי שלבעית שמירת קדושת שביעית בחנויות ניתן גם לפי דעתם, למצוא פיתרון מניח את הדעת, וכמו"כ הבנתי, שבעית כשרות הפירות אף היא לא מהווה מכשול.

סיכון המגיע עד 50% פחיתה ביבול. בפגישה שנערכה ביום שני י"ג מנחם אב תשמ"ב (18/8/86) בממגורות "הזרע ברורים" בהשתתפות אנשי הגד"ש, אנשי מכון "הזרע" ומאיר ספיר - מנכ"ל ומגדל ותיק, ניסינו להגדיר את הסיכונים שבזריעה מוקדמת. הדבר שלחן הינם סיכום דברי מאיר ספיר - שלהם הסכימו כל הנוכחים - ומאיר עצמו עבר ע הסיכום הזה ואישרו:

א. אם הגשם ירד בזמנו באמצע נובמבר - אין כל בעיה בזריעה מוקדמת ואין לחשוש ממזיקי קרקע בגלל הזריעה המוקדמת (הדברים אמורים לגבי אדמות גד"ש עצי הנמצאות באזור קדמה-קסטינה, בית-גוברין).

ב. אם יורד גשם חזק באוקטובר, יש חשש וסיכוי להפסד ניכר. הדבר תלוי במזג האוויר בהמשך. הנזק יכול להגרם מאחת משתי סיבות:

1. הפסקה ארוכה בגשמים עד סוף נובמבר וקמילת הנבטים.

2. גם אם הגשמים ימשכו, בכל אופן, יש סכנה ליבול אם חודש דצמבר יהיה חם וא צפויה השתבלות מוקדמת ופחיתה יבול.

ג. אין סיכון רציני במקרה ובאוקטובר ירדו גשמים מועטים, כפי שקורה על פי זכרוננו ש מאיר ספיר ברוב השנים (גם בעומק הרטבה של כ-5-7 ס"מ והתיבשות לאחר מכ תהיה נביטה חוזרת לאחר הגשמים הנוספים). כמו"כ אין סיכון רציני במקרה ודצמב יהיה קר, גם אם באוקטובר ירדו גשמים חזקים.

ד. אם קיימת אופציה לזריעה מחדש בשמיטה, הרי שבמקרה וירד גשם חזק בשטחי הבע בתחילת אוקטובר¹⁷ היה מאיר ספיר ממליץ מיד על הפיכת השטח וזריעתו מחדש, א אולי רק על תוספת זריעה של כ-10 ק"ג לדונם (בהתאם למצב השדה), ואז יש סיכ להגיע ליבול סביר, כשההפסד יהיה הזריעה מחדש. במקרה כזה, לא כדאי להכות, ג כיוון שהאפשרות לזרוע מחדש תלויה במזג האוויר.

במקרה וגשם חזק ירד רק בסוף אוקטובר, כדאי להמתין, ואם הצמח יתפתח לא כדו להפוך, ואז אם דצמבר יהיה קר צפוי שהפחיתה ביבול לא תהיה רצינית. אם דצמב יהיה חם, תתכן פחיתה ביבול של בין 30 ל-40 אחוז. במצב הרווחיות הנמוך, פחית זו, תביא כנראה, להפסד במקום לרווח.

ה. במקרה של הפסקה ארוכה בגשמים, כאשר הגשם ירד בסוף אוקטובר, יש חש לקמילת הצמחים. תיאורטית קיימת אפשרות תיקון ע"י זריעה מחדש, אך תמיד קיימ התלבטות גדולה לגבי ההפיכה ואז הזריעה השניה עלולה להעשות באיחור (ית והזריעה המוקדמת תביא להתלבטות קצרה יותר וליתר זמן להחלטה).

ו. גם בשטח שלחין, אם ירד גשם חזק בתחילת אוקטובר, היה מאיר ספיר ממליץ להפנ את השטח מיד. ואם ירד רק בסוף אוקטובר ויש אפשרות לתת מיים גם באביב, ניו

17. כפי שאמנם קרה במציאות (התאריכים הקשורים בגידולים החקלאים מובאים בדר"כ ע"פ חודשי התנ כיוון שהם התאריכים הקובעים והמשמעותיים לעניינים אלו).

בזנים אפילים (8240, לכיש וענבר) להגיע ליבולים טובים, למרות שזמן הנביטה האופטימלי בזנים רגילים הוא בסוף נובמבר.

בכל אופן, לא מומלץ על זריעת זנים אפילים בשטחי בעל אלא על זנים רגילים¹⁸. בשטחי שלחין - עדיף זנים אפילים. צורת הזריעה רגילה (אין עדיפות לזריעה במרווחים, בעומקים משתנים וכדו').

(עד כאן סיכום הפגישה)

כיוון שמהאמור לעיל עולה שהסיכון בזריעה מוקדמת מתבטא בעיקר בירידת גשמים באוקטובר, נבדקה ההסתברות לירידת גשמים בחודש זה.

ב-23 השנים האחרונות רק ב-9 ו-8 שנים ירד גשם משמעותי באוקטובר: פעמיים בתחילת אוקטובר (65 ו-67), 4 פעמים באמצע אוקטובר (70, 77, 84 ו-85) ו-3 פעמים בסוף אוקטובר (63, 68, 69). ברוב השנים התחיל הגשם המשמעותי בנובמבר - 7 פעמים בתחילת החודש, וכ-7 פעמים באמצעו ובסופו. הנתונים נאספו בתחנה המטאורולוגית נכונים לבית גוברין (בידי מצויים גם נתוני תימורים). גשם משמעותי הוא בכמות של מעל 10-1 מ"מ, למרות שבנסויי הרבים של ד"ר משה זקס במכון לחקר החקלאות נתברר ונספר פעמים שגשם משמעותי שיכול להביא לנזק הוא רק כאשר הוא מגיע לכ-20 מ"מ.

בתחנה המטאורולוגית נמסרו לי גם טבלאות הסתברות לירידת גשמים לאזור אר-טוביה. נתונים אלו מורים שיש רק סיכוי של 29% לירידת גשמים של 20 מ"מ ומעלה בחודש אוקטובר כשהסיכוי לירידת 20 מ"מ בכל יום מ-20 הימים הראשונים של אוקטובר הוא 14% (20% שירדו מעל 10 מ"מ וכ-36% שירדו פחות מ-10 מ"מ). לאור נתונים אלו נתברר, שלמרות שמוסכם שזריעה מוקדמת עלולה להביא לנזק ניכר של כ-30-40 אחוז חיתתה ביבול הרי שהסיכוי לכך קטן. בודאי ובודאי שהדברים נכונים אם אין אנו שוללים את האופציה לזריעה מחדש במקרה של ירידת גשמים משמעותית בתחילת אוקטובר.

לכל הנ"ל יש להוסיף שהקרן לנזקי טבע מבטחת את הזריעה המוקדמת, ובמקרה של ירידת גשמים מוקדמים וקמילה, היא משלמת את מחיר הזריעה, או (אם מחליטים לזרוע מחדש) את מחיר הזריעה השנייה.

כמרו"כ נאמר לנו בקרן לנזקי טבע שיש מקום לבדוק עם ארגון עובדי הפלחה את פשרות הביטוח (לזריעה המוקדמת) למינימום יבול שיש בו הכנסה¹⁹.

1. למעשה, השטח שנרע מוקדם נרע כן בזן אפיל - 8240 (אריאל).

2. בפגישה ברבנות הראשית לישראל עם אנשי הארגון לקראת שמיטת תשס"א נאמר לנו שאכן יש הסכמה כזו לקראת שמיטת תשס"א.

6. צריכת פירות וירקות נכרים

כפי שכבר נזכר, פשוט יותר לסמוך על היתר המכירה בכל הנוגע לקדושת הפירות ואיסור הספיחים מאשר לגבי היתר מלאכות הארץ בשביעית. ואכן בנושא זה, סמך בכפר-עציון על היתר המכירה הכללי. בסוגיה זו עלי להודות שהאלטרנטיבה של קנייני פירות וירקות מנכרים קשה בעיני לא פחות מההסתמכות על היתר המכירה. קשה מאד להיות שותף לביסוסה, התרחבותה והתפשטותה של החקלאות הערבית בארץ, כאשר הי דוחקת את ההתישבות התקלאית היהודית, שכיכ חשובה למדינת ישראל ולתושביה. או לא היתה אפשרות הלכתית אלטרנטיבית - ניחא, אך מאחר שהרבנות הראשית ופוסקי אחרים מקילים, לכתחילה, באשר לשימוש בתוצרת המסופקת מאדמות שנמכרו לנכרי קשה לדרוש מכל הציבור להחמיר בנושא זה, במיוחד, שגם האלטרנטיבה של פירות נכרי איננה נקייה מחששות²⁰.

עם זאת, השתדלנו להקפיד לקנות תוצרת רק ממשקים הנכללים ברשימת המשקין שמכרו את אדמותיהם לנכרי כדין. לצערי, אי אפשר היה להקפיד על כך לחלוטין לאח שועדת השמיטה שליך הרה"ר פרסמה הודעה, שכיוון שרובן המוחלט של אדמות המדינה נמכרו לנכרים ניתן לקנות פירות וירקות בשוק וברשתות השיווק ללא כל חשש וללא בדיקו וכידוע, כך גם נוקט הרב עובדיה יוסף, שאומר זאת אף לגבי איסור חמור יותר של ערלה.

יחד עם זאת מטרידה העובדה, שכל אלו מקרובינו שאינם סומכים על היתר המכירה לא יכלו לאכול אצלנו במשך כשנה וחצי. במקומות בהם היתה לבעיה זו גם השלכ כלכלית (בתי מלון, מזנונים, תעשיות מזון וכו') הרי שגם מי ששללו באופן נחרץ אי-ההסתמכות על היתר המכירה ואת קניית התוצרת הערבית, החליטו (כולל בקבו הדתי) משיקולים כלכליים "מובנים" שלא לסמוך על היתר המכירה. נדמה לי שכאשר דני בנושא זה של ההסתמכות על היתר המכירה הרי שהשיקול של אחדות העם בכלל ואחדו הציבור הדתי בפרט הינו שיקול שצריך להלקח בחשבון ובכובד ראש שאינו נופ משיקולים כלכליים, אם כי, כאמור, הקניה מנכרים כשקיימת אלטרנטיבה אחרת קשה מאד²¹. עם זאת יש להעיר, שלצערנו, יש רבים מאוד גם בקרב המתנגדים לקניית תוצר ערבית בשמיטה שלא מקפידים על העדפת תוצרת יהודית ועבודה יהודית כשלא מדוב בשמיטה, ועל כך בודאי שיש לערער שהרי יש בכך בטול מצווה מפורשת של "או קנה מי עמיתך" - "אם באת לקנות קנה מישראל חברך". הדרך הטובה יותר היתה לו היה ניו לפתור את הבעיה ע"י גידול בהממות ומצעים מנותקים מהקרקע.

20. מלבד המחלוקת ההלכתית באשר לקדושת פירות נכרים, יש לקחת בחשבון שיותר מפעם אחת נתג מעשי מרמה והערמה של ערבים מתוחכמים המספקים תוצרת יהודית במקום תוצרת ערבית.

21. ועל כן יש לברך ולקלס את ההתארגנות לקראת שמיטת תשס"א של הציבור הדתי לאומי ביחזמת מג התורה והארץ, לאספקת תוצרת יהודית מזריעת שנה שישית, מגידולי חממות ומצעים מנותקים, מדר הערבה (לאזור מכירת הקרקע), וכמובן מאוצר בית דין - כולל אוצר בית דין לירקות שנזרעו בשיש ונאספו בשביעית. ורק במקרים שאין אלטרנטיבה אחרת לפנות לכיוון תוצרת יבוא, נכרים או תוצו מישובים שסמכו על היתר המכירה מחוסר ברירה וגם זאת רק למלאכות נהוצות, ומבלי שיהודים יעי מלאכות האסורות מהתורה.

7. מדברי הרב שמחה קוק שליט"א²²

מִן הַרְאִי"ה קוֹק זצ"ל בִּסְפְרוֹ "שֶׁבַת הָאֶרֶץ" וּבִכְל תְּשׁוּבוֹתָיו וְאִגְרוֹתָיו חָזַר וּמְדַגֵּשׁ כִּי יוֹתֵר הַמְכִירָה אֵינוֹ מִיּוֹעֵד אֲלָא לַמְצַבִּים בְּהֵם קִיּוּם הַיְשׁוּב נִתּוֹן בְּסִכְנָה מִמְשִׁית, וְאִף אַז אֵינוֹ מִתִּיר אֲלָא מִלֵּאכּוֹת שְׂאִינָן אִסּוּרוֹת מִדְּאוּרֵייתָא; וְדִימָה שֵׁם אֶת הַהִסְתַּמְכּוֹת עַל הַיִּתֵּר מְכִירָה לְהִיֵּתֵר הִלּוּל שֶׁבַת מִטַּעַם פִּיקוּחַ נִפְשׁ מִהַטַּעַם שֶׁל "אִמְרָה תּוֹרָה חִלַּל עָלָיו שֶׁבַת יָחַת כְּדִי שִׁישְׁמוֹר שֶׁבֶתוֹת הִרְבָּה". קִבְעִיָה זֹו מִלְּמַדַּת אוֹתֵנוּ שֶׁבְּרַגַע שִׁמְתַּחֲלִילִים לְהַבְרִיא, אֲנִי נִיתֵן לְהַתִּיר אֶת מָה שֶׁהוֹתֵר בְּהִיּוֹתֵנוּ חוֹלִים. לְהִיפֹךְ, עַל הַבְּרִיא מוֹטֵל לְחַפֵּשׁ דֶּרֶךְ שֶׁלֹּא הַזְדַּקְק לְהִיתֵרִים שֶׁנִּהְגּוּ בַעַת פִּקוּחַ נִפְשׁוֹ וּלְשִׁמּוֹר שְׂמִיטוֹת הִרְבָּה. עַל כֵּן יֵשׁ לְבִרְךְ אֶת פֶּר עֲצִיּוֹן וְאֵת כָּל יְשׁוּבֵי הַגּוֹשׁ - שֶׁהַצְטַרְפוּ בְּמִידָה רַבָּה לְשִׁמִּירַת שְׂמִיטָה כְּכַתְּבָה בְּמֵאמְרָה - בְּבִרְכוֹת רַבּוֹת עַל אֲשֶׁר פָּעִלוּ לְהַגְשֵׁמַת חֲזוֹנוֹ שֶׁל הַרְאִי"ה קוֹק זצ"ל.

יֵשׁ לְזַכּוֹר גַּם דְּבַר נוֹסֵף וְהוּא שֶׁכָּל אוֹצֵר בִּי"ד נִבְנָה וְנוֹסַד לְרֵאשׁוֹנָה ע"י הַרְאִי"ה קוֹק זצ"ל. בְּבּוֹאֵנוּ לְהַקִּים לְרֵאשׁוֹנָה אֶת אוֹצֵר בֵּית-הַדִּין בְּרַחוּבוֹת, עֲשִׂינוּ זֹאת בְּנוֹסַח זֶה לְנוֹסַח זֶה. לְהַכִּיּוֹן וְעִרְכּוֹ מִן הָרֵב קוֹק זצ"ל. זֶה הַנוֹסַח הַמְקוּבֵּל כָּל אוֹצְרוֹת בִּי"ד הַנוֹהֲגִים כִּיּוֹם אַה"ק.

אֵין סִפְק שִׁישׁ לְרֵב קוֹק זצ"ל נַחַת רוּחַ רַבָּה בְּגַנְזֵי מְרוּמִים מִפּוֹעֵלְכֶם הִיפָה לְמַעַן שְׂמִירַת מִיטָה כְּמֵאמְרָה וְכַהֲלַכְתָּה כֹּאֵן בְּכַפֵּר עֲצִיּוֹן וּמְכַל הַמְקוּמוֹת הָאֲחֵרִים שֶׁהֲלַכּוּ בְּדֶרֶךְ זֹו.

הַקֶּשֶׁר שֶׁהִיָּה לָנוּ - לְרַבּוֹת רַחוּבוֹת - עִם קִיבּוּצֵי גוֹשׁ עֲצִיּוֹן נּוֹעֵד בְּתַחֲלִילוֹ לְסִייעַ לָהֶם שִׁיּוּק הַתּוֹצֵרֵת הִרְבָּה בְּקִדּוּשׁוֹת שְׂבִיעִית, אֲלָא שֶׁאִף אֲנוּ נִמְצָאנוּ נִשְׁכָּרִים מִקֶּשֶׁר זֶה, שֶׁתִּרְם לְהַבְהִיר דְּבָרִים רַבִּים מִהַבְחִינָה הַהֲלַכְתִּית וּמִהַבְחִינָה הַמַּעֲשִׂית. יֵשׁבְנוּ יְהִדִּי - הָרֵב יוֹסֵף פֶּרְתִי, הָרֵב זָאב וְיִיטְמָן וְאֲנוּכִי - שְׁעוֹת רַבּוֹת אֲצֵל הַגְּרִי"שׁ אִלִּישִׁיב שְׁלִיט"א (חֲתָנוּ שֶׁל הָרֵב רִיָּה לִוִּין זצ"ל וְנִכְדּוֹ שֶׁל הַמְקוּבֵּל הָאֱלוֹקִי בְּעַל ה"לֶשֶׁם שְׁבוּ וְאַחֲלֵמָה") - עִמּוּד הַהֲלַכָּה וְדוֹרָנוּ - שֶׁהַקִּדִּישׁ לָנוּ הִרְבָּה מְאוּד מְזֻמְנוּ, וְשִׁמְעֵנוּ מִפִּי הַלְכוֹת פְּסוּקוֹת וְהַנְּחִיּוֹת בְּרוּרוֹת יֵצֵד לְהַפְעִיל אֶת מַעֲרַכַת אוֹצֵר בִּיה"ד לְמַעֲשֵׂה. בְּמֵאמְרִים שֶׁנִּכְתְּבוּ ע"י הָרֵב זָאב וְיִיטְמָן יֵשׁ כִּכּוֹם מִמְצָה שֶׁל חֵלֶק נִכְבֵּד מִהַהוֹרָאוֹת שֶׁשִׁמְעֵנוּ מִהָרֵב אִלִּישִׁיב שְׁלִיט"א וּמִהַמְסַקְנוֹת הַגַּעְנוּ אֵלֵיהֶן בְּעִקְבוֹת הַדִּיּוּנִים בְּמַחֲצִיטָה. לָכֵן מִהוֹוֹת חוֹבְרוֹת אֵלוּ אֶת אַחַת מֵאַבְנֵי הַיְסוּד לְבִנְיַן אוֹצֵר בִּי"ד.

יֵשׁ לְצִיין שֶׁהַשְּׁנָה הַגִּיעָה אוֹצְרוֹת בִּיה"ד לְהִשְׁגִּים מְרֻשְׁמִים כֹּאֲשֶׁר הִישֵׁג הַעִיִּקְרִי תִּבְטָא בְּכֶךְ שֶׁלְרֵאשׁוֹנָה צוֹמֵצִם פֶּעַר הַתִּיּוּךְ בְּאוֹפֵן מִשְׁמַעוֹתֵי בִּיּוֹתֵר וּבְרֹב הַמְקָרִים פִּירוֹת שְׂמִיטָה הִיוּ זוֹלִים יוֹתֵר מִפִּירוֹת הַשּׁוּק. חֵלֶק גְּדוֹל מִהַהֲצַלְחָה יֵשׁ לְזַקּוֹף לְזִכְרוֹתֶם שֶׁל יְצִירוֹת בִּיה"ד שֶׁל גוֹשׁ עֲצִיּוֹן, רַמַּה"ג וְעוֹד.

22. דְּבַרֵי הָרֵב שְׂמַחָה הַכֵּהֵן קוֹק שְׁלִיט"א - רַבָּה הַרְאִי וְאֲבִי"ד שֶׁל הַעִיר רַחוּבוֹת - נִאֲמָרוּ בְּמִסִּבָּה לְצִיּוֹן סִיּוּם שִׁיּוּק פִּירוֹת הַשְּׂמִיטָה מֵאוֹצֵר בִּיה"ד בְּגוֹשׁ-עֲצִיּוֹן, וְנִתְפָּרְסְמוּ אִף הֵם כְּחוֹבְרַת שְׂמִיטַת תְּשַׁמִּי"ז בְּכַפֵּר עֲצִיּוֹן.

כמו-כן זכינו לכך שבשמיטה זו למד הציבור להעדיף פירות ישראל על פני פירו נכרים. גם זאת יש לזקוף במידה רבה לזכותם של אוצרות ביה"ד שקיבלו את הסכמת וברכתם של כל הפוסקים המובהקים. בעבר נמנעו יהודים רבים מסיוע לאוצרות ביה"ד בגלל הקושי לשמור קדושת שביעית. בכך היה עיוות גדול כשכל עול השמיטה הוטל ר על החקלאים בטעה שהצרכנים לא הסכימו להשקיע את מעט המאמץ הנחוץ כדי לשמור על קדושת שביעית.

אמנם אי-אפשר להתעלם מהעובדה שבמהלך השנה התעוררו גם קשיים ובעיות, אך דרכה של תורת חיים שהיא דורשת התמודדות יום-יומית עם שאלות ובעיות העולו ומתחדשות במהלך העשייה.

ב"ה זכינו להגיע ולציין את סיום השיווק, ובזכות פועלכם המבורך למען שמיר השמיטה באופן מהודר יותר נזכה כולנו לראות בבנינה ובמשועתה של ארץ ישראל שתשאר בעז"ה כולה בידינו ולא יערערו עליה לא מבחוץ, ובעיקר לא מבפנים - אנו שאיבדו את הידיעה על קדושת אה"ק - בחינת "כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחל גויים". ויהי רצון שנזכה לראות בבנין המקדש ובגאולה שלימה במהרה בימינו אמן.